

O señor de Ons

Por Belarmino Barreiro Rosales

Arquivo Municipal de Bueu

Directamente dun sistema feudal, testemuña das loitas e preitos entre o señorío civil e eclesiástico, foi mercada no século pasado esta terra dominicata que seguen a se-las Illas de Ons, por un prestixioso médico forense do Cabodearriba da parroquia de Santa María de Cela, por entón e en xusta orde secuencial, un tal Riobó, ó nobre señor de quen dependían terras e xentes cos seus pardiñeiros e que en boa e xusta influencia debemos a pertenza e adscripción das mesmas ó distrito Municipal de Bueu por Real Orde da raíña Isabel II de decembro do ano 1844. Dise que andou lixeiro este médico, pois cando os tempos presaxiaban cambios importantes na propiedade das Illas entre os que se atopaban invitados os rentistas e moradores, certo é que veu pasar legalmente ó devandito doctor. O tal Riobó Vello, moi cuco, soubo gañala atención do Marqués de Valladares a traves do cabezaleiro, Marcial, a quen lle insinuara con palabras de reparto que non foron recollidas no protocolo de compra. Este sería o segundo engano do médico pois o primeiro foi o dos seus estudos. Velai o relato: el era zapatero, aspecto este que sempre negou, de familia pobre, pero a súa afección pola medicina seica se deixaba ver nas puntas que lles metía ós zocos, de aí que buscasse forma de poder facer realidade o seu soño; estudar e ser médico. Fíxolle a corte a unha conveciña súa, de Paradela, de pai de moedas de ouro e prata e entre lerias, promesas e bos decires de galán, el convenceuna a ela e esta ó seu pai de que lle costease os estudos de medicina ó pobre zapateiro. Cousa que fixo por certo e con tan boa fortuna para el que deste feito quedaría no médico a pegada mala a xuizo dos ricos e un bo costume a xuizo dos pobres que adiante se dirá. Veu a guerra de Filipinas e foise voluntario, onde disque se fixo verdadeiramente médico, (claro que medios non lle faltarían). ¡Xa se che me esquecía!: da rapaza do Cabodearriba, non houbo máis “te quiero” e quedouse como estaba, non así o pai, disque. De Filipinas trouxo algo máis que profesión médica e con algúns cartos instalouse en Bueu, aínda que conservaría a casa inmediatamente detrás de igrexa de Cela e claro está, mercou as Illas de Ons, instalou alí a súa vila de campo e as cousas seguiron como ata entón só que máis de preto. Tivo toda a súa vida dereitiños ós colonos e non consentiu a multipropiedade: casas, escola, asistencia médica, transporte marítimo e mesmo o gando eran propiedade do médico. Todo se facía con cartos del en réxime de aluguer permanente. Sirva como exemplo o gando: el mercaba, daba a criar e logo compraba os derivados e excedentes cos que comerciaba. Monopolio exclusivo. O mesmo acontecía coas capturas da pesca que viñan de Bueu. Era unha Illa - Estado en réxime de autosuficiencia. En canto á pegada que nel deixou a súa orixe humilde, cóntase que un bo amigo del, de Vigo, de onde foi o primeiro forense, solicitou os seus servizos médicos que polo simple feito de ir a buscalo en coche e ter que baixar as escaleiras e transportalo e volver a subí-las escaleiras do enfermo xa foron duascenas cincuenta pesetas. Claro que se tiña coche, tería cartos. Este amigo sinalou que fora deste vicio, non había máis tacha e a súa soa presenza en Santiago era digna de admiración e saudación. Nembargantes, ó que nada tiña, era o mesmo médico dos ricos só que sen factura final. Velai un caso: un fulano de Cela, tiña unha filla, guapa por certo, que a causa dun collimento cunha moa, pudíalle toda a carrilleira e torcía a boca co resto da cara. O home que xa se decatara tarde, buscou os cartos como puido e foise a Santiago coa rapaza na procura de remedio e, logo de vela díxéronlle que non lle puñan a man e só por iso limpáronlle unhas mil pesetas daquela. Este pai amargado xa para a vida, despois de tanto percorrer veu bater co tal Dr. Riobó de Bueu quen se personou na casa da doente. O

médico levou as mans á cabeza polo estado avanzado da descomposición e case chorando faláballe ó pai como Deus non fora antes a xunto del. El claro, as oidas de médico de ricos, contoulle que fora a Santiago, Riobó botando chispas, díxolle. *Bueno mira, a rapaza así vai clara. eu por agora non che vou costar nada, pero hai que operala e tentar sacala do apuro. Operar leva moitos cartos, ofrézome a facelo, pero necesito outro máis que axude e ese vaiche cobrar. Agora, se ti me axudas, entrámbolos dous podemos facelo.*

PANADERÍA - PASTELERÍA

AMADOR

LA GRAÑA
(Ctra. Bueu - Cangas)
Teléf.: 986 321 118
Despacho en Montero
Ríos, 101.
Teléf.: 986 323 120
Bueu

Despois de fala-las cousas o pai asentiu. a rapaza foi operada por Riobó e mailo seu pai que puxera un batín branco del. Ó remataren o pai díxolle que oxalá non pasara outra destas, pero que se tiña que pasar, buscaría a forma de vende-lo carro, casa ou como fora, pero el outra destas non facía. A rapaza restableceuse, iso si, a cara quedoulle torta, pero a carrilleira quitoulle. Días despois o pai foi xunto Riobó a decirlle canto lle debía. Este preguntoulle: ¿Traes moitos cartos?. Algúns traio, díxolle o pai. Pero ¿cantos son algúns? Pois, nin moitos nin poucos. ¿E son teus ou pedícheos?. O outro non respostou directamente e só con miralle para a cara e os xestos, fixo que Riobó engadira: Polo que vexo son máis doutro ca teus. Home, si, pero iso non ten que ver. Non, non, cudadíño, pero mira que che digo: ¿Teu pai ten carro de bois, non si?. si, señor. ¿E aínda tendes aquel carballo en Catro Camiños?. Si señor, alí está. Pois mira, cólle-lo carro do teu pai, vas alá e arríncasmo de raiz, logo tórasmo a todo o longo e tráelo e posmo no peirao de Bueu. Cando o teñas no peirao, xa me pagaches. O pai, ó escoitar aquilo que para el era o Noso Pai cotían, foise alá e en dous días fixo o sinalado e púxolle o carballo listo para embarcar para Ons. E como Riobó dicía nestes casos: Non te preocupes que outro pagará por ti. E este “outro” eran os ricos ós que calcaba a base de ben.

O médico tivo varios fillos, pero a partires desta xeración será unha familia marcada polas mortes accidentais. Así unha filla del, suicidárase ou tería morto por equivocación, nunca se pode dicir, de camiño á Illa no barco de pasaxe diante do seu pai. Díxolle que lle doía a cabeza e contestoulle que collera do apartado do su maletín e ela, disque conscientemente envelenouse. Axiña o pai, mandou dar volta para Bueu, aplicándolle un contraveleno que o que fixo foi alonga-la agonía, pois morreu ó día seguinte. A causa, ó parecer, un noivo que o pai non llo quería. Naqueles días acontecera tamén algo semellante coa filla do torreiro das Cíes, tirándose ás pedras polo lado do mar aberto. O médico tivo tamén un fillo que foi o que herdou a Illa, Didio, quen liberalizaría a organización dos colonos e mesmo chegou a ser querido polos mesmos. O mestre de escola foi unha das novidades do novo señor, que o considerou lexítima. Disque foi precisamente quen sementou a idea da propiedade da terra que mesmo levou a un levantamento illán que acabou nos tribunais e mesmo o mestre foi un tempo separado do exercicio. Anque mantiña a súa estadia na Illa, Didio tiña a súa residencia oficial en Vigo. Casado en Buenos Aires cunha italiana, o seu gusto era escapar a Ons onde mantiña un persoal que lle atendía a casa e mailo almacén. O triste desenlace en vésperas do Movemento Nacional fíxolle preparar á muller da casa co que se ía atopar, dicíndolle frases como esta: Se te topases cun home morto, ¿que farías?. Pois nada, muller, segue sendo o home de antes, se cadra bótalle un “padrenuestro” pola súa alma no outro mundo. Logo aparecería pendurado no almacén. ¿As razóns?, naquel intre acusárono de masón. Padecía moito do estómago, ata o punto de ás veces verse morrer nas feiras en Pontevedra. Máis disque apuntan a que deixou todo claro: legaba todo á súa dona e deixando escritas sendas misivas, unha a don Gaspar e outra para a maior autoridade do pobo naqueles intres, un sarxento andaluz da Garda Civil. En canto á Illa díxose que pretendía venderlle a uns ingleses que lle daban daquela trinta millóns de pesetas, pero que o Estado non llo permitira. Quedou de rexedor efectivo e apoderado don Gaspar, volvendo para Buenos Aires a súa dona. Das intencións de devolución da terra ós que a traballaban, os colonos, nada se pode afirmar, especulándose cunha escritura - formal de prorrogação de asignación de lotes, xunguidas ás misivas citadas anteriormente. Na lembranza dos buenenses está a simbólica anécdota de aviso previo de chegada de maletas para fora, do señor Axudante de Mariña cando a viúva regresaba de estadia á nosa vila, pois pertencía ó Sr. Riobó, fillo de médico e industrial salgadeiro en Pescadoira e ó que algún que outro lle debe a cortesía de darlle amparo nos preliminares dos paseos que pouco tiveron que ver coa guerra. Certo que a Illa foi expropiada polo Estado nos anos corenta baixo falsas expectativas da Defensa Nacional e semellantes, e hoxe o novo señor dela é a Xunta de Galicia, quen recibiu por transferencias da Autonomía e, segundo o valor patrimonial que figura no Inventario da Administración do ano 1989, é de mil douscentos millóns de pesetas, non sei se con colonos incluídos ou non; iso si, o señorío segue.

Torre de Santa María de Cela, abril a sete de mil novecientos noventa e nove.

Artigo con base na entrevista recollida en Xullo de 1985 en Cela (Bueu), ó informante J.R.P.

